

VELIKA REALKA U SPLITU I ŠKOLE KOJE SU IZ NJE PROIZIŠLE

Zdravko Mužinić

Tehnički školski centar M. Dumanića, Split

SAŽETAK *Autor daje historijat splitske Velike realke i škola koje su proizašle iz nje. Riječ je o značajnoj srednjoj školi u kojoj su predavali neki poznati znanstvenici i koja je tijekom 115 godina postojanja obrazovala dugu povorku intelektualaca. U drugom dijelu članka autor iznosi i neka svoja osobna sjećanja na tu školu.*

I.

Uz Klasičnu gimnaziju, druga poznata splitska srednja škola bila je Velika realka odnosno Državna realka, pa Državna muška realna gimnazija, te Ginnasio reale maschile (za talijanske okupacije), pa opet Državna muška realna gimnazija (za NDH), te Prva gimnazija (muška) i naposljetku Gimnazija Čire Gamulina.

Ta je škola osnovana 1862., ali je počela raditi tek slijedeće godine /Matić, 1911./. Formiranjem tzv. centara 1977. prestala je postojati i Gimnazija Čire Gamulina, pa je tako Velika realka, odnosno škole koje su proizišle iz nje postojala 115 godina.

Nastavni jezik u školi do 1880. bio je talijanski, a tada ulazi postupno hrvatski jezik /Novak, 1965.: 450/.

Ta je obrazovna ustanova djelovala najprije u neprikladnoj kući na Dobrome od 1862. do 1865. godine kada prelazi na Prokurative gdje ostaje do 1886., a potom prelazi u zgradu Biskupskog sjemeništa u Nelipićevoj ulici. Tu ostaje do 1910.; te godine ulazi u novosagrađenu zgradu na poravnanom bedemu Contarini kod parka gdje djeluje trideset godina, tj. do 1940. Te godine seli u novu zgradu prema Spinutu i tu ostaje do kraja /Berić, 1962./.

Evo i podataka o kretanju učenika: šk. god. 1862./63. škola ima samo četiri razreda s ukupno 54 učenika, šk. god. 1863./64. pet razreda s ukupno 89 učenika itd. Tek šk. god. 1870./71. škola ima kompletnih sedam razreda i ukupno 97 učenika. Kako je školovanje u toj školi tada trajalo - sve do 1930. - sedam godina, te se godine u toj školi polagalo prvi put ispit

zrelosti. Evo i učenika koji su te godine polagali (i položili) taj ispit: Bulat Karlo, Fasolo Michelangelo, Habermann Ivan, Kašić Ivan, Matković Pavao, Nikolić Emanuel, Piperata Josip, Romagnolo Felice i privatist Katurić Mihajlo. Šk. god. 1892./93. u školi je već 203 učenika, šk. god. 1899./900. 332, šk. god. 1906./907. 408 i taj se broj uglavnom održava do početka rata. Šk. god. 1929./30. u školi je već 640 učenika; taj se broj postupno slijedećih godina uvećava da bi npr. 1935./36. u školi bilo čak 1042 učenika.

Zabilježimo da je g. 1930. odlukom Ministarstva bilo određeno da se Drž. realka u Splitu s odjeljenjima realne gimnazije u višim razredima pretvori u Drž. mušku realnu gimnaziju s odjeljenjima realke od V. do VIII. razreda. Šk. god. 1930./31. Drž. muška realna gimnazija nije imala osmog razreda, već je viši tečajni ispit održan samo za kandidate koji su bili odbijeni prethodne godine na višem tečajnom ispitu, pa je tada polagalo i položilo ispit s dobrim uspjehom sedam kandidata. Prvi put se u toj školi polagao viši tečajni ispit nakon osam razreda u lipnju 1932. Pristupilo je ispitu 59 kandidata (33 je položilo, 12 je upućeno na popravni ispit, 12 je odbijeno, dok su 2 odustala) /Berić, 1962./.

Težište nastave u toj školi bilo je na realnim ili, ako je jasnije, na egzaktnim predmetima osobito na matematici (osamdesetih godina npr. u višim razredima učilo se taj predmet po pet sati tjedno), odnosno fizici, a učila se u višim razredima dugo i nacrtana geometrija (deskriptiva). Kako škola postupno gubi karakter realke, s tim u svezi opada i broj sati matematike tjedno (iako ostaju po četiri sata), nacrtana geometrija uskoro nestaje potpuno iz programa, ali s druge strane tada ulazi od petog razreda latinski kao i dva moderna jezika (tridesetih godina čak od prvoga francuski i od trećega njemački). Za talijanske okupacije, od 1941. do 1943., od prvog do osmog uči se talijanski (taj jezik postaje tada čak »lingua materna« pa se na njemu i predaju neki predmeti osobito najvažniji predmet - educazione fisica) i od trećeg razreda njemački; za NDH, 1944., samo njemački, a poslije završetka rata od šk. god. 1944./45. engleski i ruski ...

Prvi je upravitelj škole bio Vicko Buzolić koji je vodi od 1862. do 1877. godine, najprije kao privremeni a kasnije kao stalni upravitelj. Nasljeđuje ga potom na toj dužnosti Lovro Borčić koji će biti upravitelj do 1899., no kako je više godina bio spriječen prisustvovanjem u Carevinskom vijeću, odnosno u Dalmatinskom saboru, zamjenjivat će ga dr. Antun Zlendić. On će 1899. i službeno preuzeti upravu škole i rukovoditi njom do 1908. Daljnji upravitelji škole bijahu: dr. Tripo Simović (1908.-1913.), Petar Macanović (1913.-1918.), Juraj Lušić (1920.-1924.), Vilim Gross (1924.-1926.), dr. Vinko Lozovina (1926. - 1928.), dr. Josip Guglielmi (1928. - 1939.), Zvonimir Zlatar (1939.-1942.); 1942. i 1943. »Preside« je bio dr. Eros Luginbuhl, kraće vrijeme nakon kapitulacije Italije s jeseni 1943. Marin Katunarić, 1944. dr. Čiro Banić, a od 1944. do 1948. Ferdo Ježina ... /Berić, 1962./.

Broj nastavnika škole varirao je ili točnije, usporedo sa širenjem grada i s tim u svezi sve većim pritiskom učenika na školu, povećavao se: od sedam nastavnika u početku (F. Buckeinsen, E. Wolf, D. Kolarsky, dr. M. Zannoni, don I. Dević, dr. E. Vecchetti i dr. L. Gosetti) /Matić, 1911./, na poznatoj slici iz šk. god. 1883./84. ima ih već petnaest (L. Borčić, A. Alačević,

S. Albanesi, R. Gasperini, J. Jelić-Dražoević, J. Karaman, J. Kolombatović, M. Lucijanović, A. Niseteo, M. Polić, J. Sirišćević, E. Vecchietti, M. Zannoni, G. Zambarini i A. Zlendić) /Novak, 1965., 450/, potkraj stoljeća sedamnaest, šk. god. 1924./25. oko trideset i šk. god. 1940./41. oko četrdeset (Z. Zlatar, dr. M. Matijaca, M. Margetić, T. Karmelić, G. Topić, A. Jelovac, P. Berčić, P. Jurišić, N. Ljubičić, M. Tocilj, A. Jutronić, M. Denegri, A. Peruzović, Ž. Kljaković, A. Cettineo, V. Rismondo, F. Ježina, S. Šteg, G. Manzoni, I. Bakotić, J. Gattin, M. Petković, J. Stambuk, Č. Gamulin, J. Lončar, M. Nižetić, I. Duboković, M. Karakoz, Lj. Starčević; na slici inače nema nekih, kao npr. M. Katunarića, S. Gabrilovca, M. Seunika i T. Šoljana). U toku te školske godine pristigli su još neki nastavnici kao dr. Č. Banić, V. Frua, S. Mimica, B. Baranović, S. Bernić, J. Antunović, Burić itd. /Mužinić, 1986./.

Bilo je među tim nastavnicima više značajnih znanstvenika od kojih neki postadoše kasnije sveučilišni profesori (J. Kolombatović, M. Alačević, M. Lucianović, R. Gasperini, dr. J. Aranza, dr. T. Matić, dr. J. Božićević, dr. R. Bujas, dr. G. Novak, dr. M. Deanović ...), pa književnika (M. Begović, A. Cettineo ...), umjetnika (E. Vidović, A. Zuppa, Ž. Kljaković ...), skladatelja (npr. I. Parač) ... Zabilježimo da su četiri vjeroučitelja škole postali biskupi (M. Zannoni, J. Carević, Č. Banić, F. Franić) /Mužinić, 1986./.

Važno je, međutim, istaći i to da se neki nastavnici te škole nisu ograničili samo na rad u razredu ili pak na produbljevanje svoje struke nego su se istakli i kao javni radnici, tj. pokretači i inicijatori više javnih akcija kao i osnivači, odnosno predsjednici ili pak dužnosnici više društava i slično. Zabilježimo da je baš nastavnik te škole (E. Vecchietti) projektirao zgradu kazališta u Splitu kao i da je baš nastavnik te škole (D. Manger) utemeljio Gradsku biblioteku; dvojica njih su, dalje, bili osnivači rodoljubnog pjevačkog društva »Zvonimir«; profesor te škole bio je npr. i prvi pošumljivač kao i prvi predsjednik društva »Marjan« (J. Kolombatović) /Nazor, 1928.; Mužinić, 1983./, a iz te je škole ponikao i jedan od osnivača dobrovoljne vatrogasne čete u Splitu (L. Karaman) itd. Bili su često i osnivači a svakako i dužnosnici više društava, uređivali su pa i osnivali novine, časopise, zbornike a svakako bijahu i revni suradnici niza novina i časopisa ...

Nije veći broj njih nipošto oskudijevao ni rodoljubljem pa su se npr. nastavnici te škole mnogo više nego nastavnici Klasične gimnazije angažirali u borbi protiv autonomaša u drugoj polovini 19. st.: Buzolić, još više Borčić, pa Zlendić, Kolombatović, Niseteo, Zannoni, Alačević, Dražoević-Jelić, Lucianović, Cindro i neki drugi bili su u prvim redovima u tim teškim i presudnim vremenima /Manger, 1932.; Mužinić, 1982./ No neki se nastavnici te škole nisu bojali da i u teškim vremenima diktature kralja Aleksandra izraze svoj nacionalni stav zbog čega su bivali premještani, umirovljavani, otpušteni: Jurišić, Zlatar, Banić, Prijatelj, Margetić ... neki su iz povorke tih ponosnih i uspravnih ljudi.

Indikativan je u rodoljubnom smislu i podatak da je 1941. i 1942. dvadesetak nastavnika bilo otpušteno iz talijanske službe ili su pak sami napustili zavod (najveći je broj njih otišao u NDH, većinom u Zagreb) ...

Iako je Velika realka u odnosu na Klasičnu gimnaziju bila slabija, manje renomirana (štoviše, katkada samo »refugium asinorum«, kako reče za nju njen bivši učenik M. Begović), postaje ona ipak u skladu s razvojem prirodnih znanosti, ali - istaknimo posebno i to - i zahvaljujući nastojanju niza njezinih profesora sve cjenjenija, dajući tom gradu a i cijelom hrvatskom narodu tijekom desetljeća jednu dugu, vrlo dugu povorku školovanih pa i visokoškoloranih ljudi, u skladu sa svojom osnovnom namjenom isprva pretežno građevinskih inženjera, a uskoro i više arhitekata i još više strojarskih, elektro, kemijskih, agrotehničkih i šumarskih inženjera, profesora, liječnika, ekonomista, pravnika pa pisaca, umjetnika, skladatelja, znanstvenika. Koliko je samo književnika proizašlo iz te škole: Begović, Nazor, D. Anđelinović, M. Uvodić, D. Ivanišević, O. Delorko, A. Stipčević, prevoditelj Baudelairea A. Jurević, K. Quien, Č. Čulić ... Ta je škola dala i nekoliko nadarenih umjetnika (Miše, Zuppa, R. Tommaseo, V. Parač ...), nekoliko skladatelja (J. Hatze, I. Parač, I. Tijardović ...), glumca Dujšina.

Recimo naposljetku da je u sastavu Velike realke djelovalo još nekoliko školskih ustanova i to: Dvorazredna nautička škola (1862.-1879), Nedjeljna večerna škola (kratko vrijeme tijekom 1867.), Agrarni tečaj (1872.-1874) te Obrtnička škola usavršavanja (1890.-1908.).

Osim toga, tu je nekoliko godina (1878.-1885.) »stolovala« i nekakva »Ispitna komisija« /Berić, 1962./.

II.

U uvjerenju da će to biti korisno kao jedan prilog povijesti našega školstva, u nastavku ću evocirati svoja osobna sjećanja i uspomene na tu školu počevši od godine 1935. kad sam ušao u nju.

Za školovanja u tom zavodu doživio sam više političkih razdoblja: najprije razdoblje Kraljevine Jugoslavije (do 1939.), zatim razdoblje Banovine Hrvatske (do 1941.), pa razdoblje talijanske okupacije (1941. i 1942.), razdoblje NDH (1944.) i naposljetku razdoblje DFJ.

Direktor u prvom razdoblju bijaše dr. Josip Guglielmi, trbušasti, ćelavi čovječuljak, dakako režimlja i unitarist, jako autoritativan, veoma strog te smo ga se neizmjerljivo bojali.

To je razdoblje karakterizirao unitarizam, nastava i nastavni sustav bješe koncipiran u duhu »integralnog jugoslavenstva«, kako s obzirom na sadržaje predmeta tako i na blagdane koje se slavilo, društva koja su forsirana, jezik koji se upotrebljavao ... Slavilo se tako 1. prosinca - Ujedinjenje, kraljev rođendan, Vidovdan (toga smo dana dobivali »svedočanstvo« Sv. Save i pjevali smo i mi mali Hrvati - »Uskliknimo s ljubavlju svetitelju Savi ...«), te - ipak - i jedan nesrpski praznik - Dan Zrinjskog i Frankopana; forsiralo se društvo »Jugoslavenski soko«, »Jadranska straža« ...

Jezik i službena terminologija bijaše srpska. Na čelu škole »direktor«, na čelu razreda »razredni starešina«, nastavnici koji predaju u jednom razredu tvore »razredno veće«, a svi nastavnici škole »nastavnički savet«. Jedinica nastave bijaše »čas«, mjerilo znanja »ocena«, na temelju ocjena posti-

zavao se određen »uspeh«, tu su i »ocenjivačka razdoblja«, na kraju godine dobivamo godišnja »svedočanstva«.

Učilo se ove predmete: »srpskohrvatskoslovenački«, »veronauka«, francuski, »nemački«, »istorija«, zemljopis, matematika, fizika, »hemija«, crtanje, »pevanje«.

Osnova odgoja bijahu srpske narodne pjesme koje su se provlačile iz razreda u razred. Na prijemnom ispitu za upis u školu profesor je tražio da mu pročitam i analiziram početak narodne pjesme »Uroš i Mrnjavčevići«. Srpske smo narodne pjesme obrađivali i u daljnjim razredima. Tom bih pjesmom sigurno i završio tu školu da se ta tvorevina nije uskoro raspala.

Materinski jezik, službeno »srpskohrvatskoslovenački«, bješe stvarno srpski, ekavica, iako smo iz Nazorovih čitanki čuli u nižim razredima ipak nešto i o hrvatstvu, hrvatskoj povijesti, hrvatskom jeziku ... Teme zadaća bjehu često unitarističkog karaktera, svaku smo drugu zadaću pisali ćirilicom.

U »istoriji« je pretežno srpska povijest (autor udžbenika *Istorija Jugoslovena* Srbin Vasilj Popović nije vodio mnogo računa o hrvatskoj povijesti), pa smo beskonačno slušali - a bogme i učili - o Nemanjićima, Kosovu, Obrenovićima, srpskim ustancima, Karađorđu, pa viteškom kralju Aleksandru I. (udžbenik je dakako bio napisan na srpskom i ćirilicom). A da ne čujemo ni ono malo o hrvatskoj povijesti, »starao se« profesor Srbin Dragoslav Bajić.

I inače je srpski ulazio u gotovo sve predmete, čak i u »lepo pisanje«, pa smo tako ispisivali poslovice kao »Voda sve opere sem crnog obraza« i »Ko rano rani dve sreće grabi« ... a pogotovo u tjelesni odgoj koji je bio organiziran sasvim u duhu »Jug. sokola«, što znači da su »komande« bile srpske, nastavnici isključivo Srbi ...

U nastavničkom zboru tih je godina bilo čak desetak nastavnika Srbijanaca, pače, i iz kapitalnih predmeta kao što je materinski jezik odnosno povijest (»istorija«). I autor ovih redaka imao je nekoliko takvih nastavnika: iz materinskog jezika - lička Srpkinja, debeljuškasta mlađa gospođa, koja svoje srpstvo (bila je inače kći mjesnog paroha) nije ipak isticala, tjerala nas je da učimo gramatiku pa smo je i naučili; iz povijesti - spomenuti Bajić, izraziti velikosrbin, neugodan, grub čovjek koji je i prijetio (»Ako mi drugi put ne naučiš lekciju, izbit ću te kao bitangu!«), te nekih godina i iz francuskog, odnosno zemljopisa, a svakako iz gimnastike ...

Evo nekih markantnijih nastavnika s kratkim karakterizacijama: Torbarina - slavist, dostojanstven, ozbiljan (rijetko se smijao), strog; Cettineo - također slavist, inače poznati pjesnik koji se nije nimalo trudio, pače se s nama često zafrkavao; o prof. Nižetiću sam već rekao nekoliko riječi; Topić - slavist i germanist, visok, čudno građen, odjeven uvijek u isto odijelo koje brižno čuva, uvijek uglačan, rijetko se smijao, pri tumačenju odlazio je u povijesna i politička razmišljanja i komentare, a tražio je samo njemačke pjesmice napamet; Denegri - romanist, ufitiljeni dandy, nosio katkada i štap, pomalo narcisoidan, inače dosta zauzet; Piasevoli - slavist i klasični filolog, pravi profesor, dostojanstven, uvijek uglačan, ozbiljan, strog; Rismundo - slavist i povjesnik, spreman, kulturnan, no nije uspijevao približiti gradivo; Margetić - geograf, stariji profesor s hitlerovskim brčićima koji ne traži ništa nego

- mir; Bezić - matematičar, ozbiljan, strog, zauzet, govorio tako glasno da ga se čulo po svim hodnicima; Peruzović - daljnji matematičar, spreman, no nije uspijevaao približiti ono što je tumačio, a i govorio je sebi u bradu; Katunarić - također matematičar, stariji, umoran, blag; Zuppa - slikar, nezinteresiran, vječno nešto čita i upozorava na mir ...

Među omiljenim nastavnicima tu je svakako vjeroučitelj dr. Miroslav Matijaca, kulturni i zauzet nastavnik koji nam se znao približiti i približiti stvari koje predaje, a usto i blag čovjek koji nije nikada vikao (poslužio bi se izrekom jednog crkvenog oca: »Budite mirni ako možete!«; i inače je rado citirao, npr. »Video bona proboque, deteriora sequor«, a za razliku od drugog vjeroučitelja, don Tome Karmelića, nije obvezno tražio ni da dolazimo na misu); pa prof. T. Šoljan, prof. M. Katunarić ... Inače, najveći broj njih nam je ulijevao bezgranično strahopoštovanje ...

Kad je 1939. godine sklopljen sporazum Cvetković-Maček i uspostavljena Banovina Hrvatska, počelo se lakše disati i u školi. Otišao je ubrzo Guglielmi i došao novi upravitelj Zvonimir Zlatar (ne baš simpatičan čovjek, vječno narogušen), a otišli su i srpski nastavnici. Uselili smo 1940. i u novu zgradu prema Spinutu, u spektakularno zdanje u čijem sklopu bješe i Klasična gimnazija i gdje se na čelnoj fronti kočio lijepi natpis »Dom hrvatskog kneza Trpimira«. Jezik se zvao »hrvatski ili srpski« i bješe uglavnom hrvatski a posebno školska terminologija. Nažalost, to razdoblje nije dugo trajalo i u travnju 1941. stigli su nam Talijani ...

Nova šk. god. 1941./42. počela je znatnim zakašnjenjem tek u siječnju 1942. Ušli smo u zgradu s velikim strahom bojeći se ponižavanja i batina ... »Preside« je postao Talijan dr. Eros Luginbuhl, tradicionalan čovjek, čovječić, vječno briljantan, odjeven uvijek u uniformu. Trebalo je pozdravljati »romanamenete« što mi nastojimo izbjeći. Talijanski je postao »lingua materna«, štoviše, najvažniji predmet, predmet koji se jedino i učilo. Promijenio sam dva profesora toga jezika: D'Amica i Cristoforina. Oba su bila dobra, a pogotovo drugi koji je bio zauzet, a k tome i blag čovjek. Te smo dvije godine, dakle, dosta učili talijanski i dosta ga naučili. Drugi najvažniji predmet je bila »educazione fisica«, predavao ju je časnik, fašist Atos Bocco, također mali čovječić, uvijek u uniformi i s revolverom o pojasu koji vječno opipava. I dakako stalno prijeti, forsirajući da se upišemo u GIL-a (Talijanska fašistička omladina) - gdje se inače dosta gimnasticiralo - što mi izbjegavamo izvlačeći se bolešću (i tako je ispadalo da svi mi, mladi ljudi u naponu života, nismo drugo no - ruševine; i ja sam se izvlačio na temelju jedne davne upale bubrega) ...

Za NDH, 1944., zbog bombardiranja, nastava se nije održavala redovito nego su priređivani samo neki informativni tečajevi i to ne u našoj zgradi (tu je bila tada njemačka »Feldkomandatura«), nego u zgradi osnovne škole Manuš (koja je imala nekakvo sklonište). Profesori su se vukli hodnicima kao sablasti u iznošenim širokim odijelima. Prof. Peruzović, koji mi je predavao matematiku i ostao u sjećanju, govorio je tako tiho da smo ga jedva čuli razvijajući svoje teoreme o Boškovićevu rombu čime se inače bavio (što mi, dakako, nismo mnogo razumjeli). Hrvatski (taj se jezik tada tako - prvi put - zvao) predavala mi je prof. Nižetić, njemački prof. Jurišić, povijest prof.

Ježina, kemiju prof. Jelovac (sjećam se da me je na ispitu VIII. razreda pitao o proizvodnji sapuna smatrajući da ću to znati jer su se tih žalosnih mjeseci po kućama kuhale kosti životinja i od toga pravio sapun) ... Polagali smo i uglavnom svi položili taj VIII. razred i veliku maturu, dakako, s malim znanjem. Inspektor je bio prof. Torbarina ...

Poslije nekoliko dana dobili smo poziv za vojsku - odlazak u domobranstvo ...

Kad sam se nakon desetak mjeseci vratio kući (već je završio rat), čuh da nam je poništena svjedodžba VIII. razreda i mature. Trebalo je sjesti ponovno u klupu i u brzom tempu, tijekom nepuna dva mjeseca, položiti ponovno VIII razred i veliku maturu.

Ako se ne može osporiti da je znanje VIII. razreda i mature iz godine ranije bilo oskudno, ni znanje koje smo u tom drugom polaganju VIII. razreda i mature sada imali nije bilo mnogo bolje (dakako, jezici su sada bili drugi, a i programi nekih predmeta; inače tada se materinski jezik zvao »hrvatski ili srpski«), zahvaljujući i nastavnicima koji su predavali ... Matematiku mi je npr. predavao nesvršeni profesor (ali zato režimlja), engleski - bivši »nostromo« koji nije znao ni hrvatski i bio je vrlo primitivan i nekulturan (u nedostatku stručnih nastavnika »kapacitiralo« se nekakve problematične kreature, kao što i inače tada uzimaju maha neke problematične a »zaslužne« individue; i na maturi me opet ispitivao nestručnjak, diplomirani pravnik), ruski je predavala - ruska emigrantica, stara cura, ružna, usto i »debeljuca« (za nju su govorili da je zapravo - kuharica, a dobronamjerni da je nastavnica ali - francuskog) ... Polagali smo tako nas nekoliko nesretnika, skupa s mlađim saučenicima ponovno VIII. razred i maturu te kolekciji svojih svjedodžbi pridružili još dvije. I dva smo puta proglašavani zrelima ...

Literatura

- Berić, Dušan: Bivša »Velika realka« u Splitu. - *Školski vjesnik* (Split), 10, 1962.
Božičević, Juraj: Iz statistike srednjih škola u Dalmaciji. - *Nastavni vjesnik* (Zagreb), XXII., 1914., sv. 10.
Izveštaj »C. K. Velike realke« u Spljetu za šk. god. 1909.-1910. - *Spljet*, 1910.
Izveštaj Prve gimnazije (muške) u Splitu za šk. god. 1946./47. - *Split*, 1947.
Jutronić, Andro: Splitska realka i njeno nestajanje. - *Novo doba* (Split), XVIII., 1935., br. 94.
Manger, D.: Profesori u narodnom preporodu. - *Novo doba* (Split), 24. XI 1932.
Matić, Tomo: Crtice iz prošlosti »C. K. Velike realke« u Spljetu. - Program »C. K. Vel. realke« u Spljetu za šk. god. 1900.-1901. - *Spljet*, 1901.
Mužinić, Zdravko: Doprinos splitskih prosvjetnih radnika pobjedi naodne ideje. - *Školski vjesnik* (Split), 1982., 3-4.
Mužinić, Zdravko: J. Kolombatović - entuzijast prirode i protagonist Nazorove novele. - *Školski vjesnik* (Split), 1983., 2.
Mužinić, Zdravko: Vrsni stručnjaci i uspješni pedagozi. - *Školski vjesnik* (Split), 1986., 4-6.
Nazor, Vladimir: Jugoslavenski turizam (Split), I, 1928.
Novak, Grga: Povijest Splita III. - *Split*: MH, 1965.

SUMMARY

VELIKA REALKA (THE GREAT GRAMMAR SCHOOL) IN SPLIT AND
OTHER SCHOOLS DERIVED FROM THE SCHOOL

Zdravko Mužinić

The author tells us about the history of the Split »Velika realka« and other schools derived from it. Here we talk about a notable secondary school where several outstanding scholars lectured and which has educated a long row of intellectuals in the course of its 115 years existence. In the second part of the article the author introduces also some of his own reminiscences of the school.

POVIJESNA GRAĐA

TEMELJNI TEKSTOVI IZ HRVATSKOGA
ŠKOLSKOG ZAKONODAVSTVA 19. STOLJEĆA (I.)

Radosna Petris-Martinčić

Hrvatski školski muzej, Zagreb

0. Uvod. Zakonodavno uređivanje podloga je školske djelatnosti modernoga doba, stoga je i proučavanje školskoga zakonodavstva prošlih razdoblja važna sastavnica za razumijevanje povijesnoga razvića školstva i njegove utemeljenosti u općem povijesnom hodu određene društvene zajednice. Objelodanjivanje zakonskih tekstova iz prošlosti školstva važno je dakle povijesno posvjedočenje, a njihova dostupnost široj znanstvenoj i stručnoj javnosti preduvjet je za obuhvatnije, svestranije proučavanje. Valja stoga objavljivati, uz najsazetiju prijeko potrebnu obradu, temeljne pravne tekstove iz povijesti hrvatskoga školstva.

Novija povijest hrvatskoga školstva obilježena je umnogome duhom i plodovima hrvatskoga narodnoga preporoda, a sudbonosna 1848./1849. razmeđala je i preporodna zanosna pregnuća od njegovih zrelih postignuća u drugoj polovici 19. stoljeća. Čini se, dakle, naravnim da se u seriju na početak stavi tekst s toga razmeđa, tekst koji ocrtava hrvatska preporodna htijenja u području školstva, anticipira samostalno hrvatsko školsko zakonodavstvo - stoji na njegovu početku kao zakonodavni pokušaj, ali kao zrelo osmišljenje školskoga sustava.

1. Osnova temeljnih pravilâ javnoga obučavanja za Hrvatsku i Slavoniu iz 1849. - pokušaj samostalnog hrvatskoga školskog zakonodavstva. U Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji u prvoj polovici 19. stoljeća školstvo uređuju temeljni propisi zajednički za Ugarsku i njezine »pridružene strane«. Početno školstvo utemeljeno naredbom *Ratio educationis totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provintias eidem adnexas* (Opći školski i naučni sustav za ugarsko kraljevstvo i njemu pridružene strane) kraljice Marije Terezije 22. kolovoza 1777. pravno je doručeno naredbom *Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per regnum Hungariae et provincias eidem adnexas* iz 1806., a bitnije reformirano propisom *Systhema scholarum elementarium in Hungaria* (Sustav početnih učionica u Ugarskoj) godine 1845. Iako *Systhema* donosi neke važnije sadržajne novine u reguliranju početnoga školstva, za izgradnju hrvatskoga školskog pravnog sustava ima tipična obilježja staroga sustava. *Systhema scholarum elementarium in Hungaria* također nije zakon nego propis ranga administrativne naredbe: naredbu (Nro. 25224.) potvrdio je kralj Ferdinand V. dana 16. srpnja 1845.; izrađena je na temelju zaključaka zajedničkog